

KAKO KONČATI DRŽAVLJANSKO VOJNO

Justin Stanovnik

Kako končati slovensko državljansko vojno, postaja vitalno vprašanje našega obstoja. Če ne bomo rešili temeljne sprtosti med seboj, ne bomo dosegli tiste duhovne, kulturne in politične polnosti, ki je potrebna za vzdrževanje zgodovinske in biološke identitete. Na to bi bilo treba vedno znova opozarjati, tako kakor opozarjamo na stvari, ki so nujne in brezpogojne – na nekaj, kar je nad vsem drugim v pomenu, da vse drugo šele omogoča. Dokler se bomo kar naprej spotikali ob stvari, ki nas bodo spominjale, da smo se nekoč med seboj bojevali in ubijali, ne bomo mogli misliti na eno slovensko stvar, ampak vedno na dve. Pri tem bodo predstavniki ene zmeraj verjeli, da bo lahko živel in prosperirala le, če druga ne bo. Če se na tej črti kmalu ne bodo pojavili čisti, sposobni in pogumni ljudje, ki bodo stvari tako postavili, da bo vsem jasno, kaj je treba storiti, bo ta dvojnost končno postala način naše biti. Potem nam mogoče res ne bo več pomoči.

Kako je torej mogoče končati državljansko vojno? Ker so državljanske vojne predvsem vojne, bi metodično kazalo najprej pogledati, kako se končujejo vojne med državami ali meddržavne vojne, ki so vseeno bolj pogoste in bolje poznamo njihov potek in konec. Upravičeno domnevamo, da bi nam analogna razmerja, ki vladajo med obema vrstama vojn, dovoljevala, da s področja, ki je bilo že velikokrat predmet človekove pozornosti in ga zato bolje poznamo, prenesemo spoznanja in dognanja na področje, za katero imamo manj napotkov, a nas zgodovinsko nujno sili, da nekaj ukrenemo.

Meddržavne vojne ali vojne med državami se ponavadi končajo tako, da se sklene mirovna pogodba, še prej pa pride do premirja – potem ko se ga ponudi ali zanj zaprosi. Mirovna pogodba je »mednarodna pogodba med

zmagovitimi in premaganimi državami za dokončanje vojnega stanja in ponovne vzpostavitve prejšnjega ali novega političnega reda med temi državami«. V prvi svetovni vojni je bilo premirje med Nemčijo in Antanto podpisano 11. novembra 1918, deset tednov pozneje pa se je v Parizu začela mirovna konferenca, ki se je za Nemčijo končala 28. junija 1919 z versajsko mirovno pogodbo. Z Madžarsko je bila mirovna pogodba podpisana v Trianonu 4. junija 1920. (Z njo je ta država – ta podatek nas vedno znova preseneti – izgubila dve tretjini predvojnega ozemlja.) Razdelitev severnega Jadrana med Jugoslavijo in Italijo pa je uzakonila pogodba, podpisana v Rapallu 12. novembra 1920. Z njo smo Slovenci v skladu z Londonskim sporazumom 1915 izgubili tretjino narodnega ozemlja. (S tem so se začeli zapletati ne samo naši odnosi z Italijo, ampak predvsem z imperialno politiko Velike Britanije, ki je maja 1945 v Vetrinju eskalirala v vojni zločin nad slovensko narodno domobransko vojsko.)

Druga svetovna vojna ima to posebnost, da so se zavezniki – končni zmagovalci – že med njenim potekom dogovarjali ne samo o strateškem usklajevanju svojih različnih vojaških sil, ampak tudi o ureditvi sveta po končani vojni. Tako sta se že skoraj na začetku, sredi avgusta 1941, ko ZDA še niso bile v vojni, Churchill in Roosevelt pogovarjala na Novi Fundlandiji o načelih, ki naj bi urejevala povojno Evropo, in ta načela zapisala v tako imenovani Atlantski listini. Dober mesec za tem je k tej deklaraciji pristopilo že petnajst držav, med njimi tudi Sovjetska zveza. Dve leti pozneje, konec novembra 1943, so se voditelji treh zaveznških držav Churchill, Roosevelt in Stalin sešli v Teheranu in precizirali načine, ki naj bi obvarovali svet pred izbruhom novih spopadov. Zadnji sestanek zaveznikov pred nemško

brezpogojno vdajo, ki je bila podpisana 7. maja 1945 v Reimsu, pa je bil na Jalti februarja 1945, kjer spet niso govorili samo o vojaškem sodelovanju, na primer o sovjetski vojni napovedi Japonski, ampak tudi o povojni ureditvi sveta, zlasti Evrope. Tu so bili sprejeti sklepi, ki so se nanašali na žrtvovanje Srednje in Vzhodne Evrope totalitarni Sovjetski zvezi, proti katerim je bilo pozneje zlasti v Ameriki veliko protestov. Zadnje dejanje zaključevanja druge svetovne vojne – njenega evropskega dela – pa je bila konferenca v Potsdamu od 17. julija do 2. avgusta 1945, na kateri pa so se že kazali obrisi nove vojne, ki je izbruhnila med nekdanjimi zavezniki in prešla v zgodovino pod imenom hladna vojna. Mirovna pogodba z Nemčijo ni bila pravzaprav nikoli podpisana, njeno vlogo sta odigrali dve izjavi zaveznikov, da imajo vojno z Nemčijo za končano. Zahodni zavezniki so jo dali 9. julija 1951, Sovjetska zveza pa 25. januarja 1955.

Za meddržavne vojne torej velja, da se končujejo z določenimi dejanji, ki jih spremljajo določena mednarodno veljavna besedila, ki pomenijo ne samo, da je konflikt, v katerega so se podpisnice zapletle, končan, ampak tudi, s kakšnimi posledicami se je za katero od vpletenih strani končal. Mirovna pogodba pomeni torej več kot samo konec oboroženega spopadanja, pomeni tudi konec spora, saj je vojna, ki je pravkar minila, o njem razsodila, tako da ga sedaj pravzaprav ni več. Vojna je stopila vmes ravno zato, da razreši nekaj, česar politika ni mogla – če se seveda strinjamo, da je vloga politike ravno v razreševanju konfliktov, notranjih in zunanjih. Da je z mirovno pogodbo spor ne samo končan, ampak tudi odstranjen – da je v nekem smislu tako, kakor da ga sploh nikoli ni bilo – kaže tudi dejstvo, ki nas vedno nekoliko preseneti, da po mirovni pogodbi države, ki so še včeraj vlagale vso razpoložljivo voljo in moč, da bi druga drugo premagale, danes že vstopajo v nove zveze in zavezništva. Mednarodnopravna mirovna besedila so povzročila, da so države, kot sta Anglija in Nemčija ali pa Amerika in Japonska, začele povsem novo

zgodovino. Morda bodo te države kdaj spet v vojni, a bo to že nova zgodba.

Državljska ali notranja vojna pa se od zunanje ali meddržavne vojne loči tudi po tem, da se ne konča z nobenim besedilom, ki bi kakor mirovna pogodba registriralo izid spopada in njegove posledice. Državljske vojne se končujejo drugače. Končajo se s kakim dejstvom, ki je za ene zmaga, za druge pa poraz, predvsem pa je nemo ali mutasto; o njem niso bila napisana nobena kompetentna in od vseh priznana besedila. Tudi po državljanski vojni se začne nova zgodovina, a nanjo ne sveti nobena dokončna beseda.

Ko je bil Cezar na marčne ide leta 44 pred Kristusom v senatu umorjen, se je začel trinajst let trajajoč boj za izpraznjeno mesto. Začetna rešitev je bila triumvirat, ki so ga sestavljali Oktavijan, Antonij in Lepid. Toda ko je bila dosežena zmaga nad vojsko Cezarjevih morilcev Bruta in Kasija, se je začel spor tudi med njimi. Protagonista v tem boju sta bila Oktavijan in Antonij, od katerih je Oktavijan ostal v Italiji in si podredil zahod, Antonij pa je šel na vzhod in se v Egiptu zapletel v politične in osebne afere s Kleopatro. Moža sta se vedno bolj oddaljevala, dokler med njima ni leta 31 prišlo do odločilne pomorske bitke pri Akciju, iz katere je izšel Oktavijan kot nesporni zmagovalec.

Ta bitka je pomenila konec državljanske vojne. Nobena listina ni bila o tem napisana, premaganca Antonij in Kleopatra sta zbežala v Egipt in tam naredila samomor. Začela pa se je nova zgodovina na temeljih, ki jih je – modro – postavil zmagovalec. Njegova modrost je bila v tem, da je v sebi združil republikanske principe, ki jih je zastopal senat, in vlogo nespornega liderja. Ni se oklical za cesarja, ampak se je zadovoljil s tem, da je postal *princeps* – prvi. Tako je odstranil osrednje žarišče spora, ki je že celo stoletje ogrožal imperij, in začel vlado principata, ki je mogel nositi Rim nadaljnjih dvesto let. Državljska vojna, ki je prepolavljala Rim – s presledki celo stoletje, opisane razmere so zajele njen končni del – se ni končala z ►

nobenimi papirji, a je bila takšna, da je mogla odpreti novo zgodovino.

Tudi štiriletna ameriška državljanska vojna (1861–1865) med Severom in Jugom je odprla novo zgodovino in omogočila – ne glede na to, da je povzročila nad 600.000 žrtev na obeh straneh – da so ZDA postale to, kar so pravzaprav še danes. A se tudi ta vojna ni končala z nobenim besedilom, ki bi ga podpisali, recimo, predstavniki severnih ali unionističnih držav in južnih konfederativnih držav. Ko se je aprila 1865 general Lee pri Appomattoxu vdal generalu Grantu, se je enostavno vzpostavilo novo stanje, ki ga je označevala zmaga industrijskega Severa nad agrarnim Jugom. S tem pa je o novem stanju povedanega nekaj mnogo bolj pomembnega, kot je bilo dejstvo, da je poraz Juga prinesel socialno revolucijo in konec sužnjeposestniškega gospodarstva. Brez zmage industrijskega Severa Amerika danes ne bi bila to, kar je – pa tudi svet v celoti ne.

Vojne med državami se torej ponavadi končujejo z mirovno pogodbo, ki ne pomeni samo konca vojnega stanja, ampak tudi njegovo razrešitev. Prav zato, smo rekli, se po sklenitvi take pogodbe lahko začne nova zgodovina, v kateri se rane, ki jih je pustila vojna, začnejo kmalu celiti in na zunaj, na površini, se kmalu uveljavi podoba, kakor da nikoli ničesar ni bilo. (V globini spomin seveda ostaja in neopažen, pogosto tudi nezaveden, tam živi svoje življenje še desetletja, včasih dolga stoletja, potem pa, ko že vsi mislijo, da je vse za zmeraj pozabljeno, silovito vstane v obliki takšnih misli, naziranj in dejanj, da se vsi sprašujejo, od kod se je vse to vzelo.) Notranje ali državljanske vojne pa se za razliko od meddržavnih normalno ne končajo z mirovno pogodbo, ampak s kakim odločilnim dogodkom, ki *de facto* dobi pomen konca. Pač pa znotrajdržavne vojne, podobno kot vojne med državami, odprejo vrata novi zgodovini, ki v začetku še išče svojo podobo in šele po daljšem razdobju ujame ritem normalnega življenja.

In kaj bomo sedaj rekli o slovenski državljanski vojni? Ali zgornja opažanja veljajo tu-

di zanjo? Preden odgovorimo na ta prevažna vprašanja, si jo moramo nekoliko ogledati, da bomo vedeli, če na njej ni morda kaj, kar jo dela drugačno.

Slovenska državljanska vojna ima to posebnost, da je potekala v specifičnem zgodovinskem okolju. To okolje je bila vojna. Državljanska vojna v Sloveniji je tekla v času, ko je bila Slovenija kot del Jugoslavije v zunanji vojni z Nemčijo, Italijo in Madžarsko. Ta sovpadnost ali koincidenca je tista okoliščina, ki je, prvič, omogočila, da se je državljanska vojna sploh začela, in je, drugič, povzročila, da se je tako odvijala, kot se je. Ko nemške, italijanske in madžarske agresije na Slovenijo oziroma na Jugoslavijo ne bi bilo, lahko z gotovostjo trdimo, da tudi državljanske vojne v Sloveniji ne bi bilo. Sedajle bi lahko razmišljali o čem povsem drugim. Vojna je torej omogočila, da je državljanska vojna mogla sploh nastati. Vojna je tudi omogočila, da boljševiški revoluciji ni bilo treba nastopiti *suo iure*, ampak ji je ravno vojna ponudila priložnost, da si je omislila veliki alibi, ki je bil v tem, da je mogla nastopiti v sprejemljivem, v nekem smislu tradicionalnem političnem aranžmaju. V Sloveniji boljševiški partiji ni bilo treba nastopiti v svojem imenu, ampak so ji razmere omogočile, da je priredila *rezistenco* – upor proti okupatorju.

Druga svetovna vojna je nadalje za razliko od prve imela viden in določljiv cilj: odpravo totalitarnih ideologij in njihovih realizacij, ki so pomenile radikalen izstop iz evropske normalnosti. Druga svetovna vojna je bila evropska vojna v emfatičnem pomenu te besede ali bolje – evropska državljanska vojna: na eni strani je stala Evropa, kakor se je v razvoju civilizacije legitimno oblikovala, na drugi pa Evropa, ki je v imenu ideološke obveščenosti in njenih dokončnih rešitev normalni Evropi napovedala vojno na življenje in smrt. V polstoletnem časovnem razponu, od leta 1939 pa do leta 1989, v katerem se je ta vojna na enem koncu začela, na drugem pa končala, so bili premagani in odstranjeni vsi trije totalitarizmi: v prvem delu fašizem in nacizem, v dru-

gem delu te vojne, v tako imenovani hladni vojni, pa še boljševiški komunizem.

S tem kratkim zgodovinskim ekskurzom smo postavili prostor, v katerem se bodo mogle izoblikovati jasne konture državljanske vojne v Sloveniji. Začela se je po napadu nacistične Nemčije na Sovjetsko zvezo z boljševiško agresijo na slovenski narod, natančneje na tisti del slovenskega naroda, ki je bil zanj zgodovinsko in civilizacijsko v prvi vrsti odgovoren – na katoličane. Ker je bil ta napad ne samo političen, ampak fizičen – začel se je s teroristično uverturo – so se katoličani branili. Začela se je državljanska vojna. In ko se na to vojno, ki se je začela 22. junija 1941 in končala konec osemdesetih let z implozijo evropskega komunističnega imperija, ozremo nazaj, vidimo, kaj je bila. Kakor druge državljanske vojne se je tudi ta končala brez mirovne pogodbe. V letih 1990 in 1991 so se v Sloveniji zgodila eminentna politična dejanja, *in puncto* državljanske vojne pa eksplicitno ni bilo ničesar rečeno, kaj šele da bi lahko govorili o integralnem besedilu kake pogodbe. To umanjkanje je bila tista stvar, ki slovensko državljansko vojno povezuje z drugimi. Kar pa jo dela različno od drugih, je to, da ni mogla odpreti nobene nove zgodovine. Ko se je končala, se je izkazalo, da je bila abortus. Državlјanska vojna v Rimu v zadnjem stoletju poganke ere je z združitvijo republikanskega in monarhističnega principa rešila neki zgodovinski problem in omogočila imperiju nadaljnji obstoj. Ameriška državljanska vojna sredi devetnajstega stoletja je z industrijsko revolucijo omogočila hegemonijo Zahoda za dolgo prihodnost. Ko pa so slovenski boljševiki napovedali bankrot države, ki so jo postavili in potem z nasiljem vzdrževali, pa tistim, ki so vzeli nase odgovornost za nadaljnjo usodo te države, ni preostalo drugega, kot da se vrnejo v stanje, preden se je vse začelo – v stanje, v katerem je bila tista Evropa, ki ji je bil prihranjen boljševiški eksperiment. Slovenska državljanska vojna v primerjavi z drugimi ni odprla prostora za novo zgodovino. A je tu še nekaj drugega.

Predstavniki zavezniških držav so se med drugo svetovno vojno večkrat sestali in razpravljali o tem, kako razkriti in kaznovati tista dejanja vojaških in političnih sil Osi, ki so bila v hudem nasprotju s pravili mednarodnega vojnega prava. Tako so se že oktobra 1943 sestali v Londonu predstavniki zavezniških držav, razen Sovjetske zveze, in ustanovili komisijo Združenih narodov za vojne zločine. Leta 1945, 8. avgusta, pa so se, spet v Londonu, zbrali predstavniki vlad Združenih držav Amerike, Začasne vlade Francoske republike, vlade Združenega kraljestva Velike Britanije in Severne Irske ter Zveze sovjetskih socialističnih republik in podpisali sporazum o ustanovitvi Mednarodnega vojaškega sodišča »za pravično in takojšnje sojenje in kaznovanje pomembnejših vojnih zločincev sil evropske Osi«. O tem sporazumu je bila potem izdana posebna listina, ki jo je pozneje podpisalo še devetnajst drugih držav in nosi ime Londonska listina. Najpomembnejši del te listine, ki je bila objavljena pod naslovom Londonska listina Mednarodnega vojaškega sodišča, je za nas drugo poglavje, ki govori o jurisdikciji in splošnih načelih tega sodišča. Tu je bilo prvič definirano, katera vojna dejanja veljajo za zločine zoper človeštvo. Razdeljeni so v tri kategorije, potem pa je vsak od njih še posebej specificiran. Zločini zoper človeštvo so po tej listini naslednji:

a) *Zločini zoper mir* : posebej načrtovanje, pripravljanje, sprožanje ali izvajanje agresivne vojne ali vojne, ki je v nasprotju z mednarodnimi pogodbami, sporazumi ali zagotovili; tudi sodelovanje v skupinskem načrtu ali zarti za uresničenje katere od naštetih reči.

b) *Vojni zločini* : posebej kršenje vojnih zakonov ali vojnih običajev. Take kršitve vključujejo – a niso z njimi omejene – umor, maltretiranje civilnega prebivalstva okupiranega ozemlja ali na okupiranem ozemlju, deportacija na suženjsko delo ali v svrhu česa drugega, ubijanje ali maltretiranje vojnih ujetnikov ali oseb na morju, ubijanje talcev, plenjenje javnega ali osebnega imetja, neodgovorno ►

uničevanje mest, trgov in vasi, pustošenje, ki ga ne upravičuje vojaška nuja.

c) *Zločini zoper človečnost*: posebej umori, iztrebljanja, zaslužnjevanje, deportacije in druga nečloveška ali protičloveška dejanja, narejena zoper katerokoli civilno prebivalstvo pred vojno in med vojno; preganjanje na politični, rasni ali religiozni osnovi pri izvajanju ali v povezavi s katerim koli zločinom, ki je v jurisdikciji tega sodišča, pa naj je v nasprotju ali ne z domačo zakonodajo dežele, v kateri je bil zagrešen.«

Za nas je še posebej pomembna klavzula, ki je temu razvidu zločinov dodana in se glasi: »Voditelji, organizatorji, pobudniki in sodelavci, ki so udeleženi pri oblikovanju in izvajanju skupinskega načrta ali zarote za izvedbo kateregakoli od prej naštetih zločinov, so odgovorni za vsa dejanja, ki jih pri izvedbi takšnega načrta naredi kdor koli.«

Z našega vidika so važni in zanimivi tudi členi 7, 9, 10 tega sporazuma. Člen 7 se glasi: »Uradni položaj obtožencev, pa naj so bili šefi držav ali odgovorni uradniki vladnih resorjev, ne bo odvezoval od odgovornosti ali omiljeval kazni.« Člen 9 pa pravi: »Pri sojenju katerega koli posameznega člana katere koli skupine ali organizacije lahko sodišče (v zvezi s katerim koli dejanjem, za katerega je posameznik bil obsojen) odloči, da je bila skupina ali organizacija, ki ji je posameznik pripadal kot član, zločinska organizacija.« Člen 10 določa naslednje: »V primerih, v katerih sodišče razglasi kako skupino ali organizacijo za zločinsko, bo ustrezna državna oblast katere koli podpisnice imela pravico, da posameznika zaradi članstva v teh organizacijah privede na sojenje pred državno, vojaško ali okupacijsko sodišče. V vseh takšnih primerih se bo zločinska narava skupine ali organizacije smatrala za dokazano in ne bo postavljena pod vprašaj.«

Zaradi naših specifičnih slovenskih razmer je pomembna tudi klavzula, dodana členu 15, ki govori o vlogi glavnega državnega tožilca tega sodišča. Ta zakonska pripomba se glasi: »Po sebi se razume, da nobena priča in noben ob-

toženec, ki je v rokah katere od podpisnic, ne bo vzet iz posesti te podpisnice brez njenega pristanka.«

V dokumentu, ki smo ga v nekaterih točkah povzeli, je, kot smo že poudarili, zgodovinsko najbolj pomemben tisti del, ki je, prvi doslej, preciziral, na kaj bo odslej pravna zavest civiliziranega človeka mislila, ko bo govorila o zločinih zoper človeštvo. Tudi za nas, ki rešujemo vprašanje slovenske državljanske vojne in njenih posledic za narodovo duhovno, kulturno in politično substanco, je ta del tako važen, da čutimo, da ga moramo vzeti za izhodišče našega raziskovanja. Gre za stvar, ki ne dopušča nobenega dvoma. Kdor pozna potek slovenske državljanske vojne, njene celotne pragmatike, njen začetek in njen konec, ne more, da ne bi, potem ko se je seznanil z zločinskim inventarjem, zbranim v okviru treh kategorij Londonske listine za mednarodno vojaško sodišče, v podobi samodejnega miselnega refleksa, vanj stopilo spoznanje: Tudi slovensko boljševiško partijo z njenim ideološkim, policijskim in vojaškim nastopom – z njeno politiko, če smemo tu uporabiti to častitljivo besedo – bremenijo v londonski jurisdikciji navedeni vidiki: zločini zoper mir, vojni zločini, zločini proti človečnosti.

Čeprav je za povprečnega poznavalca analogija med jurisdikcijo Londonske listine in dejanji slovenske boljševiške partije, brž ko jo zagleda, jasna in prepričljiva, se bomo vendar s kratko ilustracijo ustavili pri vsaki od njenih treh osnovnih kategorij.

Najprej »*zločini zoper mir*«. Nesporno je dejstvo, da smo Slovenci do druge svetovne vojne živeli v miru s seboj. Duhovna, kulturna in politična diferenciacija, ki je bila leta 1941 stara kakih sto, stopetdeset let, je sicer dobivala vedno določnejše konture, a nikomur še na misel ni prišlo, da bi prestopil meje politike, ki je po stari definiciji metoda za reševanje razlik in sporov brez nasilja, posebej krvavega. Imeli smo dvojne vrste dnevnikov, revij in založb; po mestih in vaseh so bili katoliški in liberalni prosvetni in športni domovi, pa tudi hranilni-

ce, zavarovalnice in ponekod tudi banke; imeli smo konzervativne in napredne organizirane politične sile. Noben od obstoječih pluralnih interesov narodove skupnosti ni bil v tako izključujočem nasprotju z drugim, da bi bodisi omogočil bodisi upravičeval oborožen spopad. Izvajati državljansko vojno iz narodove izdiferenciranosti je torej izstop iz polja legitimne interpretacije v polje, ki ga urejajo ideološke silnice. Ko ne bi bilo boljševiske komunistične partije, v Sloveniji ne bi bilo državljanske vojne. In ker je državljanska vojna pač vojna, je nad to partijo izpisan zločin zoper mir. Jasno je tudi, da je bila ta vojna – ta zločin – »načrtovan in pripravljan«, da je obstajala »zarota za njeno izvedbo«. Celotni aranžma državljanske vojne v Sloveniji spada pod točko »zločini zoper mir«.

»Vojni zločini« so bili, kot pravi Listina, prekrški vojnih zakonov in vojnih običajev. Stvari, ki so navedene pod to točko, so v komaj predstavljenem obsegu počeli tudi komunistični partizani: ubijanje in maltretiranje civilnega prebivalstva, ubijanje in maltretiranje vojnih ujetnikov, plenjenje javne in zasebne lastnine, požiganje hiš in vasi.

Posebej moramo reči nekaj o prekrških zoper vojne običaje, ki so ozko povezani z naravo tako imenovanega gverilskega vojskovanja. Gverilsko vojskovanje mora biti podrejeno specifičnim etičnim in moralnim normam, ki izhajajo iz dejstva, da je z njim izredno postavljeno civilno prebivalstvo. Taktika tega vojskovanja je povzeta v pravilo: Napadi in beži! pri čemer prebivalci ostanejo na milost in nemilost prepuščeni represalijam. Gverila, ki jo ženejo čisti nacionalni interesi, se zato strogo podreja normam, ki urejajo takšno vojskovanje, boljševiski gverilci, ki jih niso vodili nacionalni interesi, ampak revolucionarni interesi totalitarne partije, pa se tem normam ne samo niso podrejali, ampak so jih zavestno in načrtno kršili, ker so tako večali negotovost, strah in kaos, obenem pa so, na hrbtih nemočnega prebivalstva, pridobivali pri zahodnih zaveznikih sloves velike bojevitosti. Posledi-

ca vsega tega je bila ta, da so Slovenci dosegli strašljivih 6 % vojnih žrtev. Tak davek so terjali interesi boljševiske partije.

Pogosto se demokratični strani v državljanski vojni očita, da ni v večjem obsegu organizirala svoje rezistence. Kaj bi se zgodilo, ko bi jo, so nazorno, *ad oculos*, pokazali partizani jeseni 1943. Mirno so dopustili, da so nacistični Nemci zasedli deželo in da so fašistični Italijani nemoteno odhajali iz dežele, v kateri so zapuščali sledove iz rimske perfidnosti in nadutosti narejenih zločinov, sami pa so investirali vse sile v uničenje slovenskih protikomunističnih vaških straž. Ko bi se v gozdovih pojavila še ena, komunistom nasprotna gverila, bi partizani vrgli vse sile proti njej. Vnel bi se boj na življenje in smrt – med Slovenci – in okupatorji bi se mirno sprehajali po zelenih dolinah domovine. Ponovno bi se pojavilo geslo »Ne vznemirjajte Nemcev!« Boljševiki nikakor ne bi bili pripravljeni dovoliti, da se jim izmuzne iz rok edinstvena priložnost za realizacijo njihovega projekta, ki jim ga je prinesla vojna. Nedavno mi je eden slovenskih partizanov rekel, da so zadnje leto živeli samo še od angleških konzerv. Doma ni bilo komu več kaj vzeti! Dežela je bila opustošena. Lahko si mislimo, kaj bi se bilo zgodilo, če bi se v gozdovih pojavilo še 15.000 domobrancev. Lahko bi bili obtoženi istega zločina, ki sedaj bremeni partizane: nedovoljeno ogrožanje nacionalne biološke substance.

To, kar iz poglavja »zločini zoper človečnost« z največjo pezo pritiska na boljševisko partijo, pa je nepopisna krutost, ki so jo izvajali nad svojimi žrtvami, preden so jih pokončali. Kraji, kot so Brezova Reber, Krimska jama, Žažarske Rupe, imajo zven, ki ga še nikoli noben slovenski kraj v zgodovini ni imel. Na vrhu teh zločinov pa stoji množično ubijanje ranjencev, najprej na Turjaku, potem pa po vojni pri Brezarjevem breznu in v Iški, nazadnje pa povojni genocid, ki sega tako visoko in pelje tako globoko, da človeška misel ne more za njim. Samo Ciganov so v času, ko so boljševiski postavljali temelje svoje države, pobili okoli 150 – v ►

Marjan Grum, *Žrtve komunističnega nasilja v Sloveniji*

Foto: Lučka Oblak Čop

najbolj okrutnih in razvratnih orgijah.

Državlјanska vojna pa se z ustanovitvijo partijske države seveda ni končala. Boljševiki so bili nanjo vezani. Državlјanska vojna jim je dajala možnost permanentnega najdevanja in identificiranja notranjega sovražnika, ki je nepogrešljiv sestavni del totalitarne politeje. Institucije totalitarne države so izgubile svojo avtonomnost in postale poljuben in razpoložljiv instrument partije. Začela so se preganjanja na

»politični in religiozni osnovi«, ki so osnovna prvina genocidne politike in so trajala, z različno intenziteto, do prelomnega leta 1990. Človekove pravice, ki postavljajo človeka moderne v njegovi integriteti, so bile dopuščane selektivno – le če in kadar se niso križale z interesi partijske države.

Kdo bi ob vsem tem utegnil misliti, da Londonska listina kot akt mednarodnega prava ureja samo vojskovanje med državami ali

meddržavne vojne. Temu pomisleku nasprotuje predvsem dejstvo, da je tudi državljanska vojna pač *vojna*. Zaradi identičnosti temeljnega razmerja sta si obe, meddržavna in državljanska vojna, v analognem odnosu. Z momentenega pojava lahko motrimo analogne momente drugega. Moralna in pravna razmerja ene strukture lahko prenesemo na drugo. Saj bi bilo nerazumljivo in nevzdržno, da bi človekov vzgon po humanosti – po počlovečenju sveta – postavljajl meje meddržavni vojni, državljansko vojno pa bi mirno prepuščal divjemu spopadanju »vseh proti vsem«.

Že po sebi torej velja, da tudi za notranje vojne konflikte veljajo pravne norme, ki urejajo meddržavne vojne spore. Vendar bomo iz mednarodnopravne študije Okupacija in revolucija v Sloveniji (1941 – 1946), ki jo je izdelal strokovnjak za mednarodno pravo prof. Dieter Blumenwitz, navedli nekaj trditev, ki nas utrjujejo v upravičenost zgornjih trditev.

Ko na primer govori o nerazločilnem gledanju zmagovitih komunistov na kolaboracijo, pravi: »Opustilni razlogi *mednarodnega prava*, ki izključujejo kazni, niso bili upoštevani.« (173) Značaj boljševiških policijskih milic opiše takole: »Varnostno obveščevalna služba (VOS) je načrtno in sistematično preganjala drugače misleče, kar je – mednarodnopravno pomembno – kaznivo dejanje zoper človečnost.« (172) Toliko bolj so bili komunisti »tako kot vse druge v vojno vpletene strani, dolžni upoštevati omejitve *mednarodnega vojne prava*«, potem ko so jih zavezniki poleti 1944 priznali za »vojskujočo se stran«. Ko Blumenwitz omenja legitimnost odpora okupiranega naroda proti agresorju, pripominja, da je ta legitimnost »absolutno omejena z *mednarodnim vojnim pravom*, katerega praktična uporaba je pogojena z njegovim vsestranskim spoštovanjem«. Ob tem si pravimo: če uporniške sile veže *mednarodno vojno pravo* v odnosu do okupatorja, jih veže tudi v odnosu do svojega naroda, če so z njim v vojni. (170) Avtor odločitev tretje države, da prizna katero od uporniških sil, dopušča pod pogojem, da v državi

»vlada z *vojno primerljiv* oborožen spopad« in da boj poteka »ob spoštovanju splošnih *mednarodnopravnih norm vojne prava*«. Pri tem pa, ob priznanju partizanov s strani Velike Britanije, pripominja, da »ni sporno, da partizani s svojim vojskovanjem niso upoštevali *pravil vojne prava*«. (115) V poglavju, kjer teče beseda o silobranu življenjsko ogroženih prebivalcev, omenja tudi akcije VOS-a, za katere pravi, da »niso imele nobene pravne podlage in jih gre posledično okarakterizirati kot teroristična dejanja, ki so bila v nasprotju z *mednarodnim pravom*«. (142)

Ko smo si tako nekoliko ogledali podobo, ki jo slovenska državljanska vojna dobi v luči mednarodnega prava, in ko smo si potem poklicali v spomin obe poglavitni prvini, ki smo ju identificirali na državljanski vojni sploh – da se, prvič, ponavadi konča brez mirovne pogodbe, in da, drugič, njen konec vseeno ni tak, da ne bi mogel odpreti nove zgodovine – si sedaj z vedenjem, ki ga na začetku nismo imeli, spet lahko postavimo uvodno vprašanje, kako končati državljansko vojno, ne katere koli državljanske vojne, ampak državljansko vojno, kakor se je dogajala v Sloveniji. Za slovensko državljansko vojno pa posebej velja: da je boljševiška partija, ki jo je izsilila in vodila, kršila temeljne norme, ki so jim podrejeni meddržavni in znotrajdržavni vojni spopadi; da je, nadalje, po kolapsu družbenega projekta, s katerim je partija šla v notranji spopad, sicer oklicala bankrot države, ki jo je postavila in upravljala, a državljanske vojne same ni hotela končati in nove zgodovine ni mogla začeti. Iz te osnovne nerešenosti sledi ena in ena sama neodložljiva zahteva: sestaviti in podpisati moramo mirovno pogodbo po državljanski vojni in državljansko vojno končati. To moramo narediti, prvič, zato, ker je boljševiška partija še v fazi boja za oblast in potem, ko je že postavila totalitarno državo, pa vse do razglasitve bankrota, obstajala na način, ki sta ga meddržavno vojno pravo in, po analogiji, znotrajdržavno vojno pravo deklarirala za zločin – ker pa je nad nami zločin, v njegovi senci nimamo ►

prihodnosti; drugič pa zato, ker sila, ki je v državljanski vojni začasno zmagala, ne more iz svojih sil odpreti nove zgodovine. Mirovna pogodba bo morala najti in povedati pravo besedo o zločinu in ga razrešiti in odrešiti, poleg tega pa bo morala oblikovati nov družbeni dogovor za novo zgodovino. Nobeno politično dejanje postkomunistične države se namreč ni spopadlo s fakturo državljanske vojne kot osrednjim fenomenom vse nacionalne zgodovine. Navajanje plebiscita decembra 1990, s katerim se umetno rešujejo nasledstvene sile nekdanje partije, je samo slepilni manever za zakrivanje bistvenih reči. Državljska vojna ostaja slej ko prej *neresena*. Politične in kulturne sile, ki ne izhajajo iz partije, a s tem manevrom kot novi sopotniki sodelujejo, razkrivajo s tem svojo neprisebnost.

Mirovna pogodba bo morala narediti politično inventuro državljanske vojne. Med dejanji, ki jih bo morala opraviti, so: rekonstrukcija sil, ki so jo načrtovale, koncipirale, pripravljale in vodile; rekonstrukcija sil, ki so se na napad odzvale in branile narodovo normalnost, kakršna se je v razvoju civilizacije legitimno oblikovala; rekonstrukcija sil, ki so se izkazale za nezgodovinske v tem, da so pristale na hazard boljševiske utopije. Ta inventura nam bo povedala, kako nam je živeti, predvsem pa, na koga lahko računamo in na koga se nazadnje lahko zanesemo. Predvsem pa bomo izvedeli – vsaj toliko, kolikor je nujno potrebno za nadaljnji obstoj – kdo smo. *Kdo in kaj pravzaprav smo*. Česa se smemo v tem, kar smo, veseliti in česa bati. Ne smemo dovoliti, da bi naša neznanska izkušnja ostala nema. Da sploh ne bi bila *izkušnja*! Če bo naša inventura natančna in zavezana resnici, bomo bolj vedeli, kaj iz česa sledi. Naš horizont se bo na meji s prihodnostjo nekoliko bolj odprl. Ne bomo več nemočni sužnji konkretnega trenutka.

Spričo obstoječega stanja duha v kulturi in politiki pledoaje za mirovno pogodbo po državljanski vojni ne bi smel ostati brez odmeva. Če bodo vprašanja, ki jih je ta vojna pustila, ostala neodgovorjena in prepuščena nezanes-

ljivemu času, bo to lahko trajalo zelo dolgo in marsikaj se bo v tem imelo priliko zgoditi. Zato bi človek mislil, da bo predlogu, ki se je v tem razmišljanju izoblikoval, priznana upravičenost in nujnost. A ni tako.

Vsakič, kadar se pojavi kak predlog za konkretno rešitev, se zgane falanga kontinuitete in iz nje začnejo izstopati branilci obstoječega, bodisi da jih kdo pokliče bodisi da se odločijo iz sebe, gnani od davnega spomina in ranjene ljubezni.

Tak primer je upokojeni profesor mednarodnega kazenskega prava Ljubo Bavcon s svojo kritično oceno knjige Okupacija in revolucija v Sloveniji (1941–1946), ki jo je napisal prof. Dieter Blumenwitz, tudi strokovnjak za mednarodno pravo iz Würzburga. Med bojevniki za obstoječe – med nasprotniki misli o mirovni pogodbi po državljanski vojni, kakor bi rekli mi – ima Ljubo Bavcon posebno mesto. Njegov napor ne gre proti določeni interpretaciji državljanske vojne, ampak je povsem nov in mnogo bolj radikalen: državljanske vojne enostavno ni; ne da bi jo izrecno zanikal, je v njegovem razvidu dogodkov preprosto ni; s tem da je ne omeni, nam, *tacite*, pove, da je sploh ni bilo. Ko sliko dogajanja tako udobno reducira, začne svoj uničujoči pohod na ljudi, ki so državljansko vojno registrirali in jo vkalkulirali v svoja razmišljanja. Ko pravi Ljubo Bavcon, da je »popolnoma nesporna negativna vrednostna, moralna in politična ocena nacifašistične agresije od leta 1939«, počne nekaj, čemur v slovenščini pravimo vdirati v hišo skozi odprta vrata, v nekem drugem evropskem jeziku pa skakati na stoječi vlak. To je ena od reči, s katero so se Slovenci – vsi, res skoraj brez izjeme – strinjali nekoč in danes. (Le da mi nacifašistom zamerimo, poleg vsega drugega, še to, da so s svojo agresijo omogočili realizacijo boljševiskega projekta, za kar bi jim boljševiki morali biti hvaležni – in jim vsaj mnogi verjetno tudi so. Tu ne moremo, da se ne bi spomnili na gestapovca v filmu Zadnji dnevi Sophie Scholl, ki nekoč med zasliševanjem prizna: brez nacistične revolucije bi bil

krojač.) V oceni »nacifašistične agresije« smo bili Slovenci tedaj in danes enakih misli, le da smo nekateri reagirali tudi na agresijo, ki so jo skoraj istočasno sprožili proti Slovencem tudi boljševiki. Ti so že pred vojno, kot peta kolona z internacionalnim centrom v Moskvi, pripravljali teren in pridobivali sopotnike za razmere, ki so obetale priti in so z vojno tudi dejansko prišle. Na takem ideološko zreduciranem terenu se potem Ljubo Bavcon spoprime s »tako imenovano mednarodnopravno študijo« profesorja iz Würzburga, ki se iz onstranstva ne bi mogel braniti, če mu glasu ne bi ponudila zgodovinarica dr. Tamara Griesser Pečar. V tako prirejenem zgodovinskem ambientu potem utemeljuje »legitimnost našega in vseh drugih odporniških gibanj zoper fašistične in nacistične okupatorje« in mu ni treba zavračati legitimnosti slovenskega odpora proti boljševiški agresiji, ker je na svoji zgodovinski geografski karti sploh ne izkazuje. Ker torej boljševiške agresije ni bilo, ker državljanske vojne ni bilo, dobijo besede, kot so »okupatorjevi domači pomagači«, »z okupatorji sodelujoče oborožene enote«, »okupatorjevi sodelavci«, »poraženci v drugi svetovni vojni«, zlovesč pomen, ki ga imajo v okupirani Zahodni Evropi. Ljubo Bavcon je Slovenec, a se dela Francoza, da lahko še naprej za silo vzdržuje svoj ideološki teror. Povojne morije sicer ne zanika, a nič ne kaže, da bi jo bil pripravljen vključiti v logiko mednarodnega kazenskega prava. Očitno želi, da bi Slovenija ostala brezpravna enklava zunaj etosa in morale mednarodnopravne zavesti. Za Bavcona je jasno, kdo je »zmagovalec in kdo in zakaj poraženec v drugi svetovni vojni«. Ideologija ga kot nekakšen *cordon sanitaire* varuje pred priznanjem, da so poraženci v drugi svetovni vojni z vdajo zadnjega od treh totalitarizmov tudi vsi, ki so kakorkoli sodelovali v boljševiški agresiji na slovenski narod. Škoda, da je tega spoznanja tako malo. Čeprav

se zavedamo, da bi bilo to spoznanje komaj predstavljlivo težko nositi, bi groza njegove prisotnosti morda le dosegla, da bi tudi oni sedli za mizo, kjer bi se sestavljala in podpisovala pogodba po slovenski državljanski vojni.

Bavcon zavrača Blumenwitzovo tezo, da je bilo partizansko gibanje kot forma boljševiškega nastopa veleizdaja v odnosu do zakonite begunske vlade v Londonu. To pa je le en del zgodbe. Narodi okupirane Jugoslavije so bili namreč dolžni izkazovati lojalnost do vlade v Londonu predvsem zato, ker je stala na političnih temeljih, na podlagi katerih so ti narodi leta 1918 svobodno vstopili v to državo. Ko pa je ta vlada, s kraljem vred, poleti 1944 pristala na zvezo Tito-Šubašić, za katero je bilo jasno, ne glede na vso politično retoriko, ki se je ob tem uporabljala, da se bo nazadnje iztekla v oblast, ki bo radikalno zanikala politične in civilizacijske temelje, na katerih je bila zveza jugoslovanskih narodov nekoč sklenjena, tedaj je ta vlada izgubila legitimno pravico zahtevati lojalnost teh narodov. Zato so bili v tem trenutku domobranci in četniki, ki so vojaško jamčili nekdanje državnopravne temelje, odvezani poslušnosti londonski vladi. Zgodilo pa se je s tem še nekaj veliko bolj pomembnega: s svojim uporom, da bi sledili veleizdajalski politiki begunske londonske vlade, so izkazali – s svojo smrtjo pa tudi posvetili – tisti način človeškega in političnega obstajanja, na katerem se je realizirala slovenska politična in državna suverenost leta 1990 in 1991. To je tisti *missing link* – manjkajoči člen – ki ne dovoljuje, da bi stopilo v našo zavest, zakaj smo mogli postati to, kar smo. To je tudi vprašanje, na katero bo morala odgovoriti pogodba po slovenski državljanski vojni. Zato moramo tudi mi, kakor se je v nekem drugem kontekstu izrazil Ljubo Bavcon, »slovensko javnost z vso resnostjo opozoriti na neznansko škodo«, če se to ne bo zgodilo. ■